

UNIWERSYTET WARSZAWSKI

Instytut Komunikacji Specjalistycznej
i Interkulturowej

KIEROWNIK ZAKŁADU TEORII
JĘZYKÓW I AKWIZYCJI JĘZYKOWEJ

Dr hab. Magdalena Olpińska-Szkiełko

ul. Szturmowa 4
02-678 Warszawa
www.iksi.uw.edu.pl

tel. (+48 22) 55-34-255
tel./fax (+48 22) 55-34-282
m.olpinska@uw.edu.pl

Warszawa, dnia 22 lipca 2019 r.

RECENZJA

dorobku naukowego pani dr Anny Sulikowskiej, w tym jej głównego osiągnięcia naukowego – rozprawy habilitacyjnej pt. *Kognitive Aspekte der Phraseologie. Konstituierung der Bedeutung von Phraseologismen aus der Perspektive der Kognitiven Linguistik*. Wydawnictwo Peter Lang, Berlin et al., 2019 r.

1. Sylwetka Habilitantki

Dr Anna Sulikowska ukończyła studia wyższe w roku 1999, uzyskując tytuł magistra filologii germańskiej. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskała w roku 2007 na Wydziale Humanistyczno-Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Gedächtnisunterstützende Lernstrategien im Fremdsprachenlernprozess*, której promotorem był prof. dr hab. Marian Szczodrowski.

Dr Anna Sulikowska jest związana zawodowo z Uniwersytetem Szczecińskim, gdzie pracuje od roku 2007, początkowo – w latach 2007-2008 – na stanowisku asystenta w Instytucie Filologii Germańskiej na Wydziale Filologicznym, a następnie – na stanowisku adiunkta. Wcześniej, od roku 2005, do roku 2013 pracowała również jako wykładowca w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Wałczu.

W swojej pracy dydaktycznej Habilitantka koncentruje się na prowadzeniu przedmiotów dotyczących praktycznej nauki języka niemieckiego, oprócz tego prowadzi seminaria, kursy języka specjalistycznego (języka gospodarki) oraz wykłady specjalizacyjne z zakresu frazeologii i metodyki nauczania języka niemieckiego jako obcego. Uczestniczy w egzaminach licencjackich i magisterskich, pełni również funkcje opiekuna studentów studiów stacjonarnych I stopnia. Angażuje się – jako członek lub ekspert zewnętrzny – w prace komisji konkursów języka niemieckiego oraz pełni funkcję obserwatora zewnętrznego egzaminów maturalnych z języka niemieckiego. Jednocześnie intensywnie pracuje naukowo, publikując liczne prace (ich omówienie znalazło się w punkcie 3 niniejszej recenzji). Bierze aktywny udział w konferencjach naukowych, dotychczas – w dwóch konferencjach krajowych i 9 międzynarodowych, na których wygłosiła referaty. Uczestniczyła lub uczestniczy w projektach badawczych: w latach 2009-2012 – w projekcie MNiSW pod kierownictwem prof. Ryszarda Lipczuka poświęconym tworzeniu elektronicznego polsko-niemieckiego i niemiecko-polskiego słownika frazeologicznego, a obecnie – w projekcie we współpracy z Uniwersyteciem Narodowym w Atenach (z prof. Mariosem Chrissou). Dwukrotnie, w latach 2018 i 2019, przebywała na stypendiach badawczych na Uniwersytecie w Greifswaldzie. Jej działalność

naukowa została w 2012 r. uhonorowana nagrodą Rektora Uniwersytetu Szczecińskiego II stopnia.

Dr Anna Sulikowska ma na swoim koncie również osiągnięcia organizacyjne i popularyzujące wiedzę naukową. Współorganizowała dwie konferencje naukowe (2014 i 2016) oraz obchody 30-lecia Germanistyki Szczecińskiej (2015). Pełniła także obowiązki koordynatora Festiwalu Nauki na Wydziale Humanistycznym US w 2015 r. Jeśli chodzi o działalność popularyzacyjną, to na szczególną uwagę zasługuje Jej współpraca ze szkołami podstawowymi i ponadpodstawowymi w Szczecinie, gdzie organizuje i prowadzi liczne wykłady i warsztaty dla uczniów i nauczycieli języka niemieckiego.

Jak wynika z tego krótkiego omówienia sylwetki Habilitantki, pani dr Anna Sulikowska w swojej pracy zawodowej konstruktywnie łączy działalność naukowo-badawczą z obowiązkami dydaktycznymi i organizacyjnymi. Mimo dość skąpej informacji o osiągnięciach dydaktycznych, współpracy naukowej oraz działalności popularyzującej wyniki badań naukowych, jaka znalazła się w dokumentacji postępowania habilitacyjnego pani dr Anny Sulikowskiej, myślę, że te zakresy działalności zawodowej i naukowej Kandydatki należy ocenić pozytywnie.

2. Ocena osiągnięcia naukowego w rozumieniu art. 16 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym... [ze zmianami z dnia 18 marca 2011 r.]

Jako najważniejsze osiągnięcie do awansu naukowego dr Anna Sulikowska wskazuje monografię pt. *Kognitive Aspekte der Phraseologie. Konstituierung der Bedeutung von Phraseologismen aus der Perspektive der Kognitiven Linguistik*. Wydawnictwo Peter Lang, Berlin et al., 2019 r. Monografia ukazała się jako tom 57 w serii *Danziger Beiträge zur Germanistik* pod redakcją naukową Andrzeja Kątnego, Katarzyny Lukas i Czesławy Schatte.

Monografie tę, mimo pewnych nielicznych wątpliwości i drobnych zastrzeżeń, które pozwolę sobie wyrazić poniżej, oceniam pozytywnie. Zanim przejdę do jej szczegółowego omówienia, zaznaczę tytułem wstępu, iż moja wysoka ocena opiera się przede wszystkim na takich przesłankach jak: precyzyjne określenie celów badawczych monografii, bardzo dobrze zakrojone i zaprezentowane podstawy teoretyczne badania, wnikliwa analiza materiału badawczego oraz ciekawe i ważne z punktu widzenia rozwoju językoznawstwa jako dyscypliny naukowej wnioski z tej analizy.

Monografia autorstwa dr Anny Sulikowskiej ma imponujące rozmiary (571 s.) i jest złożona z następujących części: wprowadzenia, części teoretycznej, na którą składają się rozdziały 1, 2 i 3 rozprawy, części empirycznej, którą stanowi rozdział 4, oraz wniosków końcowych. Ponadto w skład monografii wchodzi: załącznik, a w nim 1) tabelaryczne zestawienie wyrażeń językowych stanowiących wyjściowy materiał badawczy rozprawy (250 wyrażeń frazeologicznych, z których do dalszej analizy Autorka wybrała 206 wyrażeń) i 2) tabelaryczne zestawienie różnic pomiędzy opisami leksykograficznymi znaczenia 13 poddanych szczegółowemu badaniu wyrażeń idiomatycznych oraz ich wyekscerpowanymi z korpusu językowego „profilami” i „wzorcami użycia” (*Verwendungsprofile und -muster*, terminy Autorki), następnie spis ilustracji, spis tabel, wykaz literatury przedmiotu oraz indeks haseł.

Autorka stawia za cel swoich rozważań przede wszystkim: 1) zrekonstruowanie i opis znaczenia/znaczeń wybranych wyrażeń idiomatycznych języka niemieckiego na podstawie analizy przykładów ich użycia w naturalnych wypowiedziach językowych (na podstawie analizy danych korpusowych) i 2) identyfikację mechanizmów (re)konstruowania znaczenia/znaczeń tych wyrażeń językowych przez użytkowników języka i stworzenie ich całościowego opisu opartego na spójnych podstawach teoretycznych i w oparciu o spójną terminologię. Realizację tych celów badawczych należy z pewnością uznać za główne osiągnięcie naukowe dr Anny Sulikowskiej, którego nie sposób nie docenić.

Za podstawę teoretyczną swoich rozważań Autorka obiera lingwistykę kognitywną. Wydaje się, że usytuowanie wywodu w nurcie lingwistyki kognitywnej jest wyborem ze wszech miar słusznym. W ramach tego paradygmatu badawczego język jest postrzegany jako

integralna właściwość (umysłu) każdego człowieka, jako jego indywidualna wiedza (idiolekt), która nie może być rozpatrywana w oderwaniu od swego „nosiciela”, jako byt autonomiczny, samoistny i samoregulujący się. Autorka opowiada się po stronie holistycznej koncepcji języka, która zakłada nierozłączność języka z innymi częściami wyposażenia poznawczego człowieka. W świetle tej koncepcji znaczenia wyrażen językowych są wytwarzane przez użytkownika języka w odniesieniu do wszystkich zasobów jego indywidualnej, unikatowej wiedzy i konstruowane dynamicznie w oparciu o jego wielostronne (multimodalne) doświadczenia, tj. w wyniku jego różnych wrażeń zmysłowych, emocji i refleksji. (O tym, że w proces przetwarzania językowego zaangażowany jest cały aparat poznawczy człowieka – cały jego mózg – świadczą m.in. wyniki badań neurolingwistycznych – szczególnie badania czynności mózgu ludzkiego metodami neuroobrazowania, do których odwołuje się w swojej rozprawie również dr Anna Sulikowska). Znaczenia te manifestują się w wypowiedziach językowych stworzonych przez człowieka w procesie interakcji komunikacyjnych, a pod wpływem konfrontacji z wypowiedziami językowymi innych ludzi, w wyniku procesów przetwarzania tych wypowiedzi, ulegają dalszym zmianom. Inaczej mówiąc: znaczenia wyrażen językowych są stale i na bieżąco negocjowane w aktach komunikacyjnych, są stale na nowo konstruowane i rekonstruowane przez użytkowników języka, a więc są zmienne i niepowtarzalne (jak niepowtarzalna jest wiedza, na podstawie której są one tworzone). Ich rozumienie przez odbiorcę jest uzależnione od jego (odbiorcy) wiedzy i doświadczenia, czyli do pewnego stopnia niezależne od nadawcy, jednak porozumienie pomiędzy ludźmi jest możliwe, ponieważ interpretacja wyrażen językowych jest uwarunkowana kontekstem ich użycia, a wiedza i doświadczenie nadawcy i odbiorcy są do pewnego stopnia do siebie podobne. Niemniej jednak znaczenia wyrażen językowych nie są dostępne bezpośredniemu poznaniu i z tego względu nie dają się ani bezpośrednio badać, ani opisać.

Dostęp do indywidualnych, (re)konstruowanych i aktualizowanych przez indywidualnych użytkowników znaczeń wyrażen językowych możemy uzyskać tylko poprzez analizę ich wypowiedzi. Tylko analiza przykładów ich użycia w autentycznych (kon)tekstach, w naturalnych wypowiedziach językowych pozwala na ich badanie. Z tego względu za ze wszech miar słuszną wydaje się także decyzja Autorki rozprawy dotycząca wyboru metodologii jej badania. Bez odwołania się do badań korpusowych nie można by moim zdaniem odpowiedzieć na postawione przez nią pytania badawcze, ani o „kształt” znaczeń wybranych wyrażen językowych, ani o procesy ich (re)konstruowania.

Na marginesie: Podczas lektury rozprawy odnotowałam drobne „niewierności” Autorki wobec paradygmatu lingwistyki kognitywnej, czy też pewne niekonsekwencje w jego „stosowaniu”: Jeśli poważnie potraktować założenia lingwistyki kognitywnej, to nie można mówić ani o „utrwalonym społecznie” znaczeniu wyrażen językowych, ani też o „abstrahowaniu” ich znaczenia z kontekstu, z korpusu, czy też z tekstu. Również słowa Autorki: *die Sprache lebt* (s. 475) stoją w wyraźnej sprzeczności z przyjętą przez nią koncepcją języka.

Odzwierciedlony na kartach rozprawy proces refleksji teoretycznej i konstrukcji podstaw teoretycznych badania, wyboru materiału badawczego, narzędzi badawczych i opracowania metodologii, wreszcie drobiazgowo i wnikliwa analiza materiału badawczego, doprowadziła Autorkę do wyciągnięcia niezwykle ciekawych i gruntownie uzasadnionych wniosków. Wnioski te posiadają dla piszącej te słowa wysoką wartość poznawczą. I tak po pierwsze, Autorka w bardzo przekonujący sposób ukazuje, że znaczenie frazeologizmów (idiomów) jest o wiele bardziej zróżnicowane niż można by przypuszczać na podstawie dotychczasowych wyników badań językoznawczych, szczególnie ich opisów leksykograficznych („utrwalonych” w słownikach). Jak wynika z analizy, użytkownicy języka bardzo często kreatywnie modyfikują znaczenia idiomów w swoich wypowiedziach, uwypuklając wybrane „niuansy” znaczeniowe, a rezygnując z innych. Nie czynią jednak tego w sposób zupełnie dowolny, co doskonale ukazuje analiza prób zastąpienia w wybranych kontekstach jednych wyrażen idiomatycznych innymi o, jak mogłoby się pozornie wydawać, identycznym lub bardzo zbliżonym znaczeniu (s. 337-338).

Po drugie, użytkownicy języka bardzo często zmieniają również formę wyrażen idiomatycznych, co oznacza, że ich postulowana dotychczas „stałość”, czy też „niezmiennność” jako ich cecha konstytutywna, stanowiąca podstawę odróżnienia wyrażen frazeologicznych (tych stałych) od nie-frazeologizmów (tych tworzonych dowolnie i ad hoc, niepowtarzalnych) również staje się niepewna i problematyczna.

Oba wnioski są niezwykle cenne z punktu widzenia możliwości rozwoju badań językoznawczych, i to w kilku obszarach tych badań: nie tylko samej frazeologii (poszukiwanie możliwości i sposobu rozgraniczenia frazeologizmów i nie-frazeologizmów) i semantyki, ale także pragmalinguistyki (negocjowanie znaczenia i formy wyrażen frazeologicznych w procesie komunikacji), psycholinguistyki (procesy przetwarzania formy i znaczenia wyrażen idiomatycznych przez użytkowników) i wreszcie, *last but not least*, leksykografii (jeśli słowniki nie odzwierciedlają w odpowiedni i wystarczający sposób ani „rzeczywistego” znaczenia, ani wariantywnych form wyrażen frazeologicznych, to czy i w jaki sposób można by zmienić i udoskonalic opisy leksykograficzne jednostek językowych i konstrukcję słowników tak, aby tę sytuację zmienić?). Ponadto nie sposób nie zauważyć i nie docenic możliwości implikacji wyników badań dr Anny Sulikowskiej dla dydaktyki języków obcych.

Nie są to jednakże jedyne wnioski, na jakie pozwala lektura rozprawy (choć nie zostały one przez Autorkę sformułowane *explicite* i opierają się na mojej, być może nieprawidłowej, interpretacji jej wyводу).

Otóż w moim przekonaniu, rozważania Autorki dostarczają przekonujących argumentów za tym, że dyskusji nad znaczeniem nawet „najprostszycch”, jak by się wydawało, wyrażen językowych (choć, czy w rzeczywistości istnieją w ogóle „proste” wyrażenia językowe?), nie należy prowadzić w oderwaniu od kontekstu/-ów ich użycia (por. przykład „bachelor/kawaler”, s. 67, wg Fillmore 1975: 128). Rozważania takie, jak przedstawione w przykładzie, nie mają zbyt wielkiego sensu, gdyż w procesie komunikacji międzyludzkiej nie liczy się to, jakie aspekty znaczenia danego wyrażenia mogłyby zostać „potencjalnie” przywołane przez nadawcę i/lub odbiorcę, lecz tylko to, jakie aspekty są rzeczywiście aktualizowane w danym akcie komunikacyjnym.

Kolejnym bardzo ciekawym wnioskiem, jaki się nasuwa pod wpływem lektury monografii dr Anny Sulikowskiej, jest to, że idiomy są o wiele lepiej umotywowane, niż mogłyby się wydawać (wbrew ogólnie przyjętej i opisanej przez Autorkę opozycji pomiędzy umotywowaniem a idiomatycznością, s. 193), ponieważ z jednej strony opierają się w dużej mierze na metaforach konceptualnych „zakorzenionych” w bezpośrednim doświadczeniu (ciała) człowieka, a z drugiej strony ponieważ w znacznej swojej części są w stanie wywoływać konkretne obrazy mentalne u odbiorców, którzy dzięki temu mogą zinterpretować ich znaczenie (przenośne), nawet jeżeli ich wcześniej nie znali. Także stwierdzenie Autorki (s. 191), że znaczenie idiomów w dużej części daje się zinterpretować na podstawie kontekstu, zaś grupa tzw. idiomów nietransparentnych, których znaczenie trudno jest „rozszyfrować” w ten sposób, jest stosunkowo mała w porównaniu z grupą pozostałych idiomów, jest dla mnie zaskakujące, ale i niezwykle cenne (także jako dla nauczyciela języka obcego).

Przechodząc teraz do sformułowania kilku uwag krytycznych pod adresem rozprawy, rozpocznę od spostrzeżenia, że choć, jak pisałam już wyżej i jak uważa sama Autorka, za najistotniejsze jej osiągnięcie należy uznać opracowanie „spójnego i koherentnego modelu opisu procesów konstituowania się (z perspektywy nadawcy) i motywowania (z perspektywy odbiorcy) znaczeń idiomów” (autoreferat, b.n.s., podkreślenie moje) i choć czytelnik może ów model na podstawie lektury rozprawy zrekonstruować (czy jednak prawidłowo, zgodnie z intencją Autorki?), to modelu tego w formie eksplicytnej nie udało mi się w rozprawie odnaleźć. W każdym razie w monografii zabrakło osobnej części (podrozdziału), w którym byłby on *explicite* przedstawiony. Nawet sama Autorka nie używa konsekwentnie w stosunku do niego określenia „model”, a zamiast tego mówi (najczęściej) o „mechanizmach” lub (rzadziej, ale również dość często) o „procedurze” (*Verfahren*). W podrozdziale 4.1.2.2.3 poświęconym metodom analizy poznawczej idiomów (tytuł rozdz.: *Methoden der kognitiven Analyse von*

Idiomen), w którym ta „procedura” jest najpełniej opisana, ani razu nie pada określenie „model”. Zamiast tego pojawia się określenie „wzór” (*Muster*) oraz „szablon” (*Schablone*), tak jakby sama Autorka nie mogła się zdecydować, jakie określenie byłoby tu najbardziej adekwatne.

Dalsze uwagi krytyczne w dużej mierze również dotyczą głównie struktury rozprawy.

W moim przekonaniu najpoważniejszym zarzutem, jaki można by postawić monografii dr Anny Sulikowskiej, jest jej bardzo zawiła, skomplikowana struktura, która w połączeniu z niełatwym, bardzo wymagającym stylem językowym, znacznie utrudnia odbiór i zrozumienie jej treści. Autorka nie prowadzi czytelnika „prostą drogą”, budując jasną i transparentną strukturę argumentacji, po kolei i w uporządkowany sposób „odkrywając” przed czytelnikiem poszczególne etapy swej naukowej refleksji, rozszerzając krąg poruszanych zagadnień o kolejne obszary, aby na koniec doprowadzić go do sedna swojego rozumowania, lecz wielokrotnie cofa się, powraca do tych samych kwestii (co prowadzi też do licznych powtórzeń), gmatwa i zapętla wątki. Np. termin *Motiviertheit* (umotywowanie) jest omówiony w podrozdziale 1.2.2 jako podpunkt wyróżniony w tekście bez osobnej numeracji (s. 40) i ponownie (obszerniej, lecz treść podrozdziału 1.2.2 jest powtórzona niemal w całości) w rozdz. 3.3 (s. 192 i n.). Autorka wielokrotnie wprowadza do swojego wywodu pojęcia, których początkowo nie definiuje, jak np. pojęcie „domeny” (*Domäne*), które pojawia się już we wprowadzeniu i do którego Autorka odnosi się wielokrotnie później (por. indeks), np. pisząc „*Frames als Wissensstrukturen weisen viele Ähnlichkeiten mit den Domänen in der Kognitiven Grammatik auf [...]*” (s. 79, podkreślenie moje). Jednak dopiero w dalszej części rozprawy czytamy, w jaki sposób „domena” jest definiowana, a mianowicie: *Domänen „[bilden] in ontologischer Entwicklung des Menschen erworbene allgemeine Wissensstrukturen [...] und [widerspiegeln] die alltäglichen Kategorisierungen [...]”* (s. 158) oraz stanowią „*strukturierte Erfahrungsbe- reiche*” (s. 167). Wnioski badawcze Autorki – w pełni zidentyfikowane mechanizmy poznawcze konstytuowania znaczenia wyrażen frazeologicznych – zostały sformułowane już w rozdz. 3.5 (s. 237) i powtórzone w części zatytułowanej „Wnioski końcowe” (*Resumierende Schlussbemerkungen*). Cele pracy natomiast zostały w rozprawie przedstawione dopiero na początku rozdz. 4 (s. 254). Dość nieprzejrzysty jest również podział treści w poszczególnych podrozdziałach i odpowiadająca im numeracja, sięgająca 7 pozycji w numerze podrozdziału. I tak np. rozdz. 4.2.1.1.1 nosi tytuł *Schwierigkeiten sind Hindernisse auf dem Weg*, poszczególne metafory konceptualne tworzące pole semantyczne „trudności/trudne położenie” (będące przedmiotem analizy w rozprawie) są w nim omówione bez dalszej numeracji (bez dalszego podziału na podrozdziały); ten sam tytuł nosi rozdział 4.2.2.1.1 – jego treści również pokrywają się w znacznym stopniu z treściami rozdz. 4.2.1.1.1, jednak w tym przypadku poszczególne metafory omówione są w osobnych podrozdziałach, które z kolei podzielone są na dalsze podrozdziały poświęcone poszczególnym wyrażeniom idiomatycznym, np. rozdz. 4.2.2.1.1.2 – *dümmes Eis*. Zdaję sobie oczywiście sprawę, iż bardzo trudno było podzielić ten materiał badawczy i nadać jego analizie przejrzystą strukturę, jednak z pozycji czytelnika rozprawy chciałabym zauważyć, że obecny podział nie ułatwia mu zadania, czyli śledzenia i zrozumienia wywodu. Nie mogę się oprzeć wrażeniu, że konstrukcja prezentacji mogłaby być znacznie prostsza, krótsza, bardziej przejrzysta i pozbawiona tylu powtórzeń, a Autorka i tak osiągnęłaby swoje cele i całkowicie przekonała czytelnika do swoich racji. Pod tym względem krótsze opracowania Autorki (artykuły naukowe), w których referuje ona poszczególne wybrane zagadnienia, składające się potem na szerszą problematykę rozprawy, wydają się o wiele bardziej przejrzyste.

Ponadto uważam, iż Autorka za dużo miejsca w swojej monografii poświęca prezentacji stanowisk i poglądów, z którymi się nie zgadza, których nie bierze pod uwagę w swoich dalszych rozważaniach i które nie są relewantne z punktu widzenia realizacji jej celów badawczych. Podobnie niepotrzebny jest moim zdaniem opis korpusów, z których Autorka nie korzysta, wybierając materiał do swojej analizy oraz opis kryteriów, które nie są istotne z punktu widzenia wybranego przez nią materiału badawczego. Na przykład prezentacja dysku-

sji naukowej o tym, czy wyrażenia jednowyrazowe można uznać za frazeologizmy (s. 28), jest niepotrzebna z uwagi na wybrany materiał badawczy (wielowyzrazowe wyrażenia idiomatyczne), tym bardziej, że Autorka nie zajmuje stanowiska w tej kwestii. Wydaje mi się, że jeśli zajęcie stanowiska w danej kwestii z punktu widzenia rozprawy nie jest konieczne (jak w przypadku uznania bądź nieuznania wyrażen jednowyrazowych za frazeologizmy), to należałoby rozważyć jej pominięcie (odesłanie czytelnika do odnośnej literatury przedmiotu). Natomiast w kwestiach ważnych z punktu widzenia konstrukcji wywodu niewystarczające wydaje mi się samo opisanie istniejących w dyskusji naukowej kontrowersji. Za przykład może posłużyć tutaj kwestia relacji pomiędzy idiomatycznością a umotywowaniem wyrażen językowych, prezentowana i dyskutowana na str. 193. W takim przypadku na poziomie rozprawy habilitacyjnej można by spodziewać się zajęcia wyraźnego stanowiska w danej sprawie i podania argumentacji na jego rzecz. Tymczasem, jeśli dobrze zrozumiałam tę część wywodu, Autorka podaje w tym przypadku argumenty za rozłącznością tych cech wyrażen językowych (im bardziej idiomatyczne wyrażenia, tym mniej umotywowane i odwrotnie), które przeczą uzyskanym przez nią wynikom badawczym!? Przyznaję ponadto, że granice możliwości mojego zrozumienia przekracza zaproponowane przez Autorkę wyjaśnienie różnicy pomiędzy metaforą konceptualną i epistemiczną (*konzeptuelle und epistemische Metapher*). Autorka pisze (s. 237-238, wszystkie podkreślenia moje): „*Als Metaphern werden die konzeptuellen Mappings zwischen zwei distinktiven Domänen [...] verstanden, wobei eine Ausgangsdomäne, die meistens im Bereich der direkten, alltäglichen Erfahrung liegt, in eine abstraktere Domäne projiziert wird und sie auf diese Art und Weise verständlicher macht. [...] Die metaphorischen Korrespondenzen können [...] ontologischer oder epistemischer Natur sein und entsprechend konzeptuelle und epistemische Metaphern konstituieren*“. To jasne, choć już w tym miejscu nasuwa się pytanie, czy „bezpośrednie, codzienne doświadczenie” obejmuje także wiedzę o świecie, wiedzę kulturową? Pytanie to wydaje się ważne z uwagi na rozróżnienie pomiędzy tymi dwoma typami metafor. Na czym zatem dokładnie polega ta różnica? Autorka odpowiada: [...] *„Konzeptuelle Metaphern sind grounded in the body and everyday experience and knowledge”* (cyt. za Lakoff 1993: 39); *„Die Ausgangsdomänen, die den konzeptuellen Metaphern zugrunde liegen, erstrecken sich von den absolut elementaren Domänen wie die Körper- und Raumerfahrung [des Menschen], bis hin zu den Erfahrungsbereichen, die den kulturellen Einflüssen unterliegen, und keinen [...] universalen Charakter haben”* [...]. Natomiast: *„Epistemische Metaphern entstehen, indem sie zwei Domänen auf der Basis des allgemeinen Weltwissens verbinden”*. Jak z tego wynika, wiedza człowieka, (ogólna) wiedza o świecie i wiedza kulturowa, leży u podstaw zarówno metafor konceptualnych, jak i metafor epistemicznych? Wniosek ten nasuwa się tym bardziej, że Autorka stwierdza dalej: *„Hervorzuheben bleibt [...], dass beide Metapherntypen konzeptuell sind: Die Mappings zwischen den Domänen vollziehen sich in beiden Metapherntypen auf der konzeptuellen Ebene”*. Podobnie zagmatwana wydaje się kwestia postawy lingwistów kognitywnych wobec założeń realizmu filozoficznego (obiektywizmu, rozdz. 2.1.1, s. 54-55, podkreślenia moje). Autorka wymienia te założenia (za Lakoff 1987: 158) i stwierdza: *„Diese Annahmen werden auch von den Vertretern des holistischen Paradigmas in der Kognitiven Linguistik akzeptiert [...]. Der philosophische Realismus wird demnach zugelassen, auch wenn zugleich hervorgehoben wird, dass das Signifikat der sprachlichen Zeichen einen mentalen Charakter hat [...]. Umstritten und von den Vertretern der holistisch geprägten Kognitiven Linguistik abgelehnt sind somit die Grundvoraussetzungen des Objektivismus”*.

Przyznaję również, że wielce zagadkowa jest dla mnie definicja jednostek frazeologicznych leżących w centrum zainteresowania Autorki rozprawy (stanowiących jej materiał badawczy). Za przedmiot swoich rozważań i analizy biera ona idiomy, „których znaczenie literalne oraz frazeologiczne znajdują się w stosunku rozłącznym” (autoreferat, b.n.s.), co oznacza, że „znaczenia [te] generalnie nie mogą wystąpić w tych samych kontekstach” (tamże, za Burger 2010: 63, por też s. 179: *„die beiden Lesarten [können] in der Regel nicht in den gleichen Kontexten vorkommen”*). Czy relacja rozłączna pomiędzy znaczeniem dosłowo-

nym i przenośnym nie dotyczy wszystkich wyrażen językowych (nie tylko idiomów)? Przecież także według Autorki ich znaczenie konstytuowane i rekonstruowane (negocjowane) jest w danym akcie komunikacyjnym i jest zależne od kontekstu? Skoro to kontekst decyduje o jego interpretacji, to na jakiej podstawie – w przypadku możliwej zamiany znaczenia literalnego i przenośnego w tym kontekście – nadawca i odbiorca porozumieliby się (odbiorca mógłby prawidłowo odczytać intencję nadawcy, czyli zdecydować, czy użył on – nadawca – danego wyrażenia w sensie dosłownym, czy też nie)?

Na koniec pozwolę sobie podnieść kilka drobnych kwestii formalnych dotyczących rozprawy habilitacyjnej dr Anny Sulikowskiej. Nie czynię jednak tego po to, aby umniejszyć zasługi Autorki, która w swojej pracy badawczej podjęła się niezwykle trudnego zadania i wykonała je w sposób godny niewątpliwego uznania, lecz raczej po to, aby udowodnić, iż starałam się naprawdę rzetelnie wczytać w tekst rozprawy. Z całym przekonaniem twierdzę, iż nieliczne niedociągnięcia, jakie czytelnik może odnaleźć w rozprawie, w pracy tych rozmiarów łatwo mogły się ująć uwagi autora, lecz w żaden sposób nie umniejszają one jej wartości merytorycznej.

I tak, przykładowo, ani w tekście rozprawy, ani też w indeksie nie znalazłam wyjaśnienia (używanego przez Autorkę wielokrotnie) określenia „ko- i kontekstowy” / „ko- i kontekst” (*ko- und kontextuell* / *Ko-und Kontext*). Moje wątpliwości budzi pierwszy człon tego wyrażenia: jak należy w kontekście rozważań Autorki interpretować pojęcie kontekstu? W części analitycznej (s. 374) zabrakło omówienia profilu znaczeniowego nr 3 (znaczenie dosłowne idiomu, trzy przykłady użycia w korpusie) wyrażenia „*am Hals haben*”. W przypadku tego samego wyrażenia (s. 375) można mieć wątpliwości, czy „problem kurdyjski” (*Kurdenproblem*), to jest „coś”, czy jednak „ktoś” (czyli po prostu Kurdowie) – a więc, czy przytoczony przykład użycia tego wyrażenia odnosi się do profilu znaczeniowego nr 1.1. („mieć coś na karku”), czy jednak nr 2 („mieć kogoś na karku”)?) Wydaje mi się również, że u podstaw wybranych do analizy dwóch wyrażen idiomatycznych w rozdz. 4.2.2.1.3, s. 394 (*jmdn. in die Enge treiben, jmdn. an die Wand drücken*) leży nie tyle metafora „ograniczenia przestrzeni” („*Schwierige Lage ist räumliche Beschränkung*”), ile „bezpośredniego fizycznego zagrożenia” (jak w wyrażeniach: „przyprzeć kogoś do muru”, „trzymać kogoś za gardło”, „trzymać komuś nóż na gardle”)?)

I ostatnia uwaga: w konstrukcji indeksu odnalazłam kilka niekonsekwencji w zachowaniu porządku alfabetycznego, np. hasło *figurative Sprache* umieszczone zostało pod literą L, a zabrakło go pod literą F, podobnie hasło *propositionale Phraseologismen* znalazło się pod literą N, ale nie pod P, itd. Hasło *epistemische Metapher* znalazło się zarówno pod literą E, jak i (ponownie) pod literą K; w obu przypadkach podano inne numery odnośnych stron w monografii.

Podsumowując: Monografię dr Anny Sulikowskiej pt. *Kognitive Aspekte der Phraseologie. Konstituierung der Bedeutung von Phraseologismen aus der Perspektive der Kognitiven Linguistik*. Wydawnictwo Peter Lang, Berlin et al., 2019 r., mimo sformułowania pewnych uwag krytycznych pod jej adresem, oceniam wysoko.

Część pierwsza rozprawy tworzy w moim mniemaniu dobre podstawy teoretyczne dla prowadzonego wywodu, przedstawia spójne argumenty na rzecz usytuowania rozważań w obrębie wybranego, sprecyzowanego paradygmatu badawczego (lingwistyki kognitywnej), umożliwia zbudowanie spójnego aparatu pojęciowego rozprawy i zdefiniowanie kluczowych dla rozprawy pojęć, a w konsekwencji – prawidłowe określenie materiału badawczego w sensie ontologicznym i epistemologicznym oraz wybór adekwatnych narzędzi i metod jego opisu i analizy.

Zgromadzony materiał językowy oraz sposób jego analizy jest również wystarczający dla osiągnięcia postawionego przez Habilitantkę celu badawczego.

3. Ocena pozostałego dorobku naukowego Habilitantki

Na dorobek publikacyjny dr Anny Sulikowskiej składa się 30 artykułów naukowych w czasopiśmie i tomach zbiorowych oraz 3 recenzje monografii naukowych. Do jej osiągnięć naukowych zaliczyć trzeba ponadto współautorstwo *Niemiecko-polskiego słownika frazeologizmów online*, opracowanego pod kierunkiem prof. Ryszarda Lipczuka. Dr Anna Sulikowska współredagowała również 3 monografie wieloautorskie. Co więcej, w okresie podoktorskim ukazała się monografia dr Anny Sulikowskiej pt. *Gedächtnisstrategien im Fremdsprachunterricht*, wyd. Dr. Kovač, Hamburg, 2011 r., oparta na jej rozprawie doktorskiej oraz monografia habilitacyjna, która stanowi główne osiągnięcie naukowe Kandydatki. Można zatem z przekonaniem stwierdzić, iż pod względem ilościowym dorobek naukowy Habilitantki jest satysfakcjonujący.

Także pod względem merytorycznym publikacje te należy ocenić pozytywnie. Artykuły autorstwa dr Anny Sulikowskiej (w zdecydowanej większości w języku niemieckim) są świetnie napisane, bardzo ciekawe i poruszają wiele istotnych zagadnień dotyczących dwóch głównych obszarów zainteresowań Autorki: dydaktyki języka niemieckiego jako obcego oraz frazeologii.

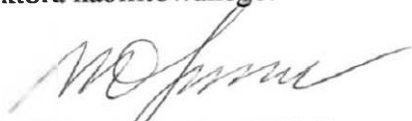
Prace dr Anny Sulikowskiej dotyczące zagadnień akwizycji i dydaktyki języka (obcego), w tym wspomniana wyżej monografia podoktorska, powstały we wcześniejszym okresie jej działalności badawczej (w latach 2008-2013). Są one bardzo ściśle powiązane tematycznie ze sobą oraz z rozprawą doktorską dr Anny Sulikowskiej i dotyczą przede wszystkim roli pamięci, strategii uczenia się oraz instrukcji formalnych w procesie nabywania języka (obcego). Mimo że są one bardzo ciekawe i posiadają dla piszącej te słowa wysoką wartość poznawczą, nie poddaję ich bliższej ocenie, ponieważ rozprawa doktorska stanowiła już przedmiot wcześniejszego postępowania o nadanie stopnia doktora nauk humanistycznych.

Skoncentruję się zatem na omówieniu prac dr Anny Sulikowskiej w zakresie frazeologii. Jak podaje sama Habilitantka, jej zainteresowanie tą dziedziną badań germanistycznych (a także kontrastywnych polsko-niemieckich) ukształtowały się pod wpływem jej udziału we wspomnianym wyżej projekcie badawczym kierowanym przez prof. Ryszarda Lipczuka, dotyczącym opracowania dwujęzycznego słownika frazeologicznego. Prace dr Anny Sulikowskiej w tym zakresie dają się podzielić na kilka grup artykułów, których wspólnym mianownikiem są zagadnienia frazeologiczne, ale które odzwierciedlają poszczególne aspekty jej zainteresowań tą dziedziną badawczą, a mianowicie: historia badań oraz kierunki rozwoju frazeologii, leksykografia (frazeologiczna), lingwistyka korpusowa oraz lingwistyka i semantyka kognitywna. Lektura wybranych pozycji z listy publikacji dr Anny Sulikowskiej pozwala dość dobrze prześledzić jej „drogę badawczą”, od etapu określania obszaru jej zainteresowań i przedmiotu badań, zaznajamiania się z historią dziedziny i kierunkami jej rozwoju, poprzez poszukiwanie i tworzenie podstaw teoretycznych jej badań, aż po wybór narzędzi i doskonalenie metodologii badawczej. Pokonanie tej drogi uczyniło w mojej ocenie z dr Anny Sulikowskiej dojrzałą badaczkę tej problematyki, co znalazło swoje odzwierciedlenie w monografii habilitacyjnej, która stanowi niewątpliwie uwieńczenie jej dotychczasowej pracy naukowej i jednocześnie – znaczący wkład w rozwój badań językoznawczych.

4. Konkluzja

W nawiązaniu do wymogów określonych w art. 16. ust. 1 oraz ust. 2 pkt 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym... (Dz. U. 2003, nr 65, poz. 595), z późniejszymi zmianami, w brzmieniu ustalonym Ustawą z dn. 18 marca 2011 r. (Dz. U. 2011, nr 84, poz. 455), oraz Rozporządzeniu MNiSW z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osoby ubiegającej się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego, uznaję, że wskazana przez dr Annę Sulikowską jako główne osiągnięcie naukowe rozprawa habilitacyjna pt. *Kognitive Aspekte der Phraseologie. Konstituierung der Bedeutung von Phraseologismen aus der Perspektive der Kognitiven Linguistik*. Wydawnictwo Peter Lang, Berlin et al., 2019 r., wymogi te wypełnia.

Wobec pozytywnej ogólnej oceny pozostałego dorobku naukowego dr Anny Sulikowskiej, a także jej działalności dydaktycznej i aktywności akademickiej, ale przede wszystkim ze względu na wagę w postępowaniu o awans naukowy wskazanego przez Kandydatkę głównego osiągnięcia naukowego, tj. wyżej wymienionej monografii, którą oceniam wysoko, mogę z przekonaniem stwierdzić, iż wniosła ona znaczący wkład do rozwoju swojej dyscypliny naukowej – językoznawstwa, i tym samym poprzeć jej wniosek o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Magdalena Olpińska-Szkiełko